

Megőrzési állapotjelentés

State of Conservation Report

a Budapest Duna-parti látképe, a Budai Várnegyed, az Andrássy út és történelmi környezete világörökség helyszínéről

(Budapest, including the Banks of the Danube, the Buda Castle Quarter and Andrassy Avenue
(Hungary) (C 400 and 400 bis))

**Budapest,
2009. január**

Megőrzési állapotjelentés / State of Conservation Report
a Budapest Duna-parti látképe, a Budai Várnegyed, az Andrásy út és történelmi
környezete világörökség helyszínéről

(Budapest, including the Banks of the Danube, the Buda Castle Quarter and Andrassy Avenue
(Hungary) (C 400 and 400 bis))

Bevezetés, előzmények:

Az 1987-ben felvett és 2002-ben bővített helyszín pufferzónájában található Belső-Erzsébetváros (VII. kerület Erzsébetváros része), amelyet a területen található zsidó kulturális örökség történetileg kialakult koncentrációja – de talán még inkább az 1944-ben itt kialakított gettó - miatt, újabban egyre gyakrabban „régispesti zsidónegyednek” is neveznek. A területet illetően 2005 vége óta érkeztek jelzések a Világörökség Központba kifogásolva az ott folyó „fejlesztéseket”, amelyek elsősorban a meglévő épületek bontásával új építéseket, vagy a meglévő épületek átalakítását, ráépítéseket jelentették, jelentősen megváltoztatva a történelmi beépítés szerkezetét és sűrűségét.

A 2002-es helyszínbővítést követően, az egész világörökségi helyszín területi műemléki védelmet kapott beleértve a pufferzónát is (7/2005. (III. 1.) NKÖM rendelet); továbbá éppen a veszélyeztetettség csökkentése érdekében a kulturális miniszter 2005 áprilisában az úgynevezett „régispesti zsidónegyed” területén belül további 51 épületet nyilvánított egyedileg is védetté (műemléki védelem). Mindez azonban nem volt elegendő a városrész örökségi értékeinek elvárható mértékű megőrzéséhez, elsősorban azért, mert a világörökség helyszín bővítését megelőzően rögzített helyi építési szabályok és a(z) ICOMOS jelentésében is kiemelt fontosságúnak nevezett) pénzügyi-gazdasági szabályozások továbbra is érvényben maradtak.

Az örökségvédelmi ügyeket szabályozó 2001. LXIV. tv. módosítására szintén 2005-ben került sor (2005. évi LXXXIX tv), amelynek alapján már az örökségi védelemre vonatkozó döntéseket az érintett önkormányzat köteles érvényesíteni a helyi szabályozásban. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy 2005-2006-ban egyeztetések történtek a Minisztérium, az Önkormányzatok (Budapest Főváros és VII. kerület Erzsébetváros), a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal között, érintett civil szervezetek aktív részvételével, a kialakult problémák megoldásáról. Ennek nyomán megkezdődött a kerület szabályozási tervének felülvizsgálata és az örökségi szempontokat érvényre juttató módosítás előkészítése. Értelemszerűen a már korábban megkezdett illetve engedélyezett beavatkozások (ideértve a bontásokat is) esetében a fenti szabályozási szándék visszamenőlegesen nem érvényesülhetett, ezért a terület örökségi értékeit veszélyeztető tendenciák, amelyeket alapvetően tulajdonjogi és gazdasági tényezők határoztak meg, továbbra is fennmaradtak.

A kialakult helyzetben a Magyar Állam és Fővárosi Önkormányzat szükségesnek ítélte, hogy az UNESCO és az ICOMOS közös szakértői missziója nyújtson segítséget a helyzet megoldását elősegítő lehetőségek feltárásában. Az ICOMOS szakértői missziójára a magyar fél meghívására 2007 novemberében került sor; az ICOMOS jelentésben foglaltak nem csak a magyarországi szereplők számára adtak támpontot és megerősítést a további intézkedésekhez (VII. kerület Erzsébetváros Önkormányzata 2008. első felére, az új szabályozás elfogadásáig, változtatási tilalmat rendelt el), de egyben a Világörökség Bizottság Québec-ben elfogadott döntéséhez (ld. 1. sz. melléklet) is alapul szolgáltak.

A. Válasz a Világörökség Bizottság 32 COM 7B.94 határozatára, annak egyes pontjai alapján

A döntés 3-4. pontja:

3. *Legnagyobb aggodalmát kifejezve nagy építészeti értékű és városképi jelentőségű régi épületek folyamatban lévő bontása miatt a felvett helyszín pufferzónájában, különösen az úgynevezett "Zsidó negyedben";*
4. *Ugyancsak súlyos aggodalmát fejezi ki amiatt, hogy helyükbe kérdéses minőségű kortárs épületeket építenek, melyek mélyrehatóan átalakítják a negyed építészeti értékét és városképi jelentőségét;*

A Bizottsági ülés óta műemlékileg értékes épület teljes elbontására nem került sor, bár néhány esetben érvényes bontási engedéllyel rendelkezik a tulajdonos (ld. még alább). Ez nem jelenti azonban azt, hogy a korábban már engedélyezett és kivitelezési fázisban lévő beruházások leálltak volna. Az új beépítések minőségével kapcsolatban az esetleg szükséges korrekciók, módosítások lehetősége erősen korlátozott. A jövőt illetően a Világörökség Bizottság állásfoglalása nyomán az építészeti-urbanisztikai tervtanácsok szerepe felerősödik.

A döntés 5a) pontja:

5. *Felkéri a Részes Államot, hogy tegye meg, késedelem nélkül, a következő lépéseket:*

a) Vizsgálja újra egyenként, a már kiadott bontási engedélyeket az engedélyek tulajdonosaival való megegyezés érdekében, de elsőbbséget adva a meglévő épített örökség megőrzésének;

Az erről való konzultációk a VÖMNB 2008. októberi ülésén megkezdődtek, az VII. kerület Erzsébetváros Önkormányzata kifejezésre juttatta részvételi készségét az esetlegesen szükségessé váló kompenzálásokhoz való (pl. pénzügyi) eszközök alap biztosításában, abban az esetben, ha ehhez az állam és a Fővárosi Önkormányzat is „anyagi erejükhöz mért arányban” hozzájárul. Továbbá a nemzetközi pénzügyi válság okozta jelenlegi gazdasági körülmények miatt kialakult helyzet esetleg javíthatja a kiadott bontási engedélyektől való elállásról folyó tárgyalás körülményeit.

A teljes körű tájékoztatás érdekében szükségesnek tartjuk megjegyezni, hogy egy 2005-ben tett feljelentés nyomán a Fővárosi Főügyészség jelenleg is nyomozást folytat az Erzsébetvárosi Önkormányzat ingatlan-eladásai ügyében, az eljárás lezárásáig az abban vizsgált egyedi ügyekben intézkedés nem történhet.

A döntés 5b) pontja:

5. Felkéri a Részes Államot, hogy tegye meg, késedelem nélkül, a következő lépéseket:

b) Fontolja meg városi megőrzési és fejlesztési terv kialakítását a puffer zónára vonatkozóan, mely teljesen tiszteletben tartja minden negyed fő építészeti és városképi értékeit, és amelynek érvényesítése szigorúbb, mint az jelenleg az egyes negyedekben;

A kerület városrendezési és építési szabályzatának előkészítésekor – amelyben megállapodás alapján részt vett a kerületen kívül Budapest Főváros Főépítészeti irodája, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, valamint érintett szakmai és civil szervezetek - a főbb építészeti és városképi értékeket figyelembe vették, jóllehet, formális örökségvédelmi hatástanulmány nem készült. Azonban a Budapest Fővárosi Közgyűlésbeli elfogadása előtt a szabályozásnak az örökségi szempontokat tartalmazó lényegi részét a kerület különválasztotta és elhalasztotta addigra, amikor a többi budapesti kerületre is érvényes új, értékvédelem-orientált szabályozást kidolgozzák. Az így érvénybe lépett Kerületi Városrendezési és Építési Szabályzatról szóló 20/2008. (IX. 19.) önkormányzati rendelet törvényességi felülvizsgálatát kérte több civil szervezet, a törvényességi felülvizsgálatot a KÖH szakvéleményével támogatja.

A döntés 5c) pontja:

5. Felkéri a Részes Államot, hogy tegye meg, késedelem nélkül, a következő lépéseket:

c) Dolgozzon ki olyan pénzügyi eszközöket, (például adózásban, támogatásban) melyek dinamikus módon a felújítás és a restaurálás felé orientálják az építési magánbefektetést, nem pedig bontás és újat építés felé;

A KÖH korábbi kezdeményezési és konkrét javaslati után a Fővárosi Közgyűlés élt törvényjavaslati jogával és ilyen értelmű jogszabályi változtatásokat javasolt a kormánynak. A jogszabály javaslat-csomag pontosan azon a problémák orvoslását célozza meg, melyek – mint ahogy arra az ICOMOS szakértőjének jelentése is rámutatott – gyökereikben gazdasági-pénzügyi jellegűek. A törvényalkotási mechanizmus ciklusait figyelembe véve, ezen kezdeményezések legkorábban a 2010-es adótörvényekben érvényesülhetnek. Jelenleg elemzés tárgya az, hogy az adott pénzügyi-gazdasági körülmények között és milyen további lehetőségek teremthetők a rehabilitációs jellegű beavatkozások elősegítésére.

A döntés 6. pontja:

„Arra is felkéri a Részes Államot, hogy hajtsa végre régészeti munkákat az egykori gettó falának feltárása érdekében....

- Az egykori gettó falának helyzetfelmérése megtörtént, az erre vonatkozó dokumentáció elkészült (ld. 2. sz. melléklet).

Ennek kapcsán – az esetleges félreértések elkerülése végett – szükségesnek tartjuk a következőket megemlíteni.

A vészidőszak kivételével Budapest területén sohasem volt fallal körülvett gettó, az úgynevezett „rég pesti zsidónegyed” szép példa arra, ahogyan a zsidó lakosság – a 19. századtól – együtt élt másokkal, magyarokkal, németekkel, stb.; a terület sohasem volt homogén, kizárólag zsidók lakta városrész. A gettó pontos határait 1944. november 29-én tette közzé az akkori nyilas belügyminiszter. A terület fizikai körbezárása 11 nap alatt, december 10-ére valósult meg, többségében a zártudvaros, keretes beépítés kapcsán egymáshoz támaszkodó hátsó, vagy oldalhatáron álló tűzfalak, összenyíló udvarok esetén pedig a meglévő kerítések felhasználásával hozták létre. Új „fal” csak az utcák torkolatának lezárásához, illetve néhány úgynevezett „átjáróház” belsejében (pl. Gozdu udvar) épült, a túlélők elmondása szerint túlnyomórészt deszkapalánkból, helyenként a bombázások nyomán keletkezett téglatörmeléből. A területet 1945. január 18-án szabadították fel, érthető módon, a „fal” nagy részét már akkor eltávolították.

A tanulmány azonosította az egykori nyomvonalon még meglévő szakaszokat, ezek és a teljes nyomvonal valamilyen formában történő megjelölése az emlékezet számára indokolt és méltó megvalósítása mielőbb megoldandó, napirenden szereplő feladat.

... és hogy adjon be a Világörökség Bizottságnak, 2009. február 1-ig, részletes jelentést a „Zsidó negyed” városrendezési helyzetéről és az érvényben lévő megőrzési lépésekről

A városrész általános helyzetét az előző pontokra adott válaszok lényegében leírják, ezekhez két további elem illeszthető. Egyrészt nem lehet eléggé hangsúlyozni a terület értékeit ismerő és megőrzését elősegítő civil szervezetek, személyek szerepét és elkötelezettségét, mely nagyban hozzájárul az örökségi értékek szélesebb társadalmi elismerésének növekedéséhez, az illetékes szakmai-igazgatási munka környezetének javításához is.

Ugyancsak a város nem anyagiassal (intangibile) tényezőinek fontos összetevője az adott terület vitalitását tükröző közösségi élet és identitástudat, illetve az annak keretet adó közösségi helyszínek kínálata és ezek vonzereje. Nem feledve és nem vitatva az örökségi értékek terén elszenvedett veszteségek miatti kritikákat, a helyzet jobb megértéséhez azt is szükséges megemlíteni, hogy a területet érintő fejlesztések hatására és részben azok ellenében ezen a téren jelentős fellendülés tapasztalható.

A már érvényes örökségvédelmi szabályozás (területi és egyedi védelem) további megerősítése érdekében tett és tervezett lépésekről a következő, 2. pontban esik szó.

Szükséges megemlíteni, hogy a jövő nemzedékek országgyűlési biztosa jelenleg vizsgálatot folytat ebben a kérdésben, ennek eredményéről természetesen tájékoztatást kap a Világörökség Bizottság is. (A jövő nemzedékek országgyűlési biztosa intézményét 2007 decemberében hozta létre a Magyar Országgyűlés. A fő feladata a környezettel kapcsolatosan jelentkező veszélyekre utaló szabálytalanságok vizsgálata, feltárása.)

A történeti városok értékeinek megőrzéséhez való pozitív viszonyulást szükséges széles körben elterjeszteni, sajnos ez a szemlélet gyakorta ütközik a politikai-gazdasági rendszerváltás nyomán kibontakozott, sok esetben egyoldalúan a gazdasági érdekekre koncentráló befektetői-fejlesztői megközelítéssel. Ez utóbbi befolyásolására viszont hiányzik a rehabilitációs szemléletű beavatkozásokat támogató, kedvezményező szabályozási rendszer (ld. ICOMOS jelentés), amelynek kidolgozása és megvalósítása jelenleg még csak kezdeti stádiumában van.

2. Egyéb, a Résztes Állam által meghatározott, a helyszín értékmegőrzésével kapcsolatos témák:

A budapesti világörökség helyszín egészével is foglalkozva, de nem szem elől tévesztve a jelentésben szereplő területen jelentkező sajátos kihívásokat, az alábbi megállapításokat és intézkedéseket szükséges összefoglalni:

A Fővárosi Polgármesteri Hivatal kezdeményezte a Kezelési Terv felülvizsgálatát és Kezelő Testület felállítását, valamint javaslatot tett az ezek megvalósításához szükséges jogszabályi környezet rendezésére. (Budapest Főépitésze ezen tárgyú javaslatait a Városi történeti táj és kezelése c. nemzetközi konferencián hangzottak el, 2008. november 25-én.)

Többek között ezen jogszabályi környezet kimunkálása érdekében folyamatban van a magyarországi világörökségi helyszínek jobb megőrzését és fenntartható fejlesztését elősegíteni hivatott *Világörökség törvény* kidolgozása, melyet várhatóan 2009. év közepén tárgyal meg a Magyar Országgyűlés, a hatályba lépés tervezett időpontja pedig 2010. január 1.

A budapesti világörökségi helyszín mintegy 20 éves kezelése során szerzett tapasztalatok alapján, és tekintetbe véve a komplex városi történeti táj új fogalmát és kezelésének lassan kikristályosodó gyakorlatát, vizsgálat alatt van a helyszín és pufferzónájának bővítése. A VÖ helyszín lehatárolásának felülvizsgálatát a VÖB korábbi ajánlásai (ld. 26 COM 23.12) mellett a városi történeti táj értékeinek egyre komplexebb felfogása és az újonnan jelentkező veszélyek egyaránt indokolják. A magterület és a pufferzóna viszonya is további pontosítást igényel – összhangban a műemléki jelentőségű területnek a KÖH által jelenleg vizsgált kibővítésével.

94. Budapest, including the Banks of the Danube, the Buda Castle Quarter and Andrássy Avenue (Hungary) (C 400 and 400 bis)

Decision: 32 COM 7B.94

The World Heritage Committee,

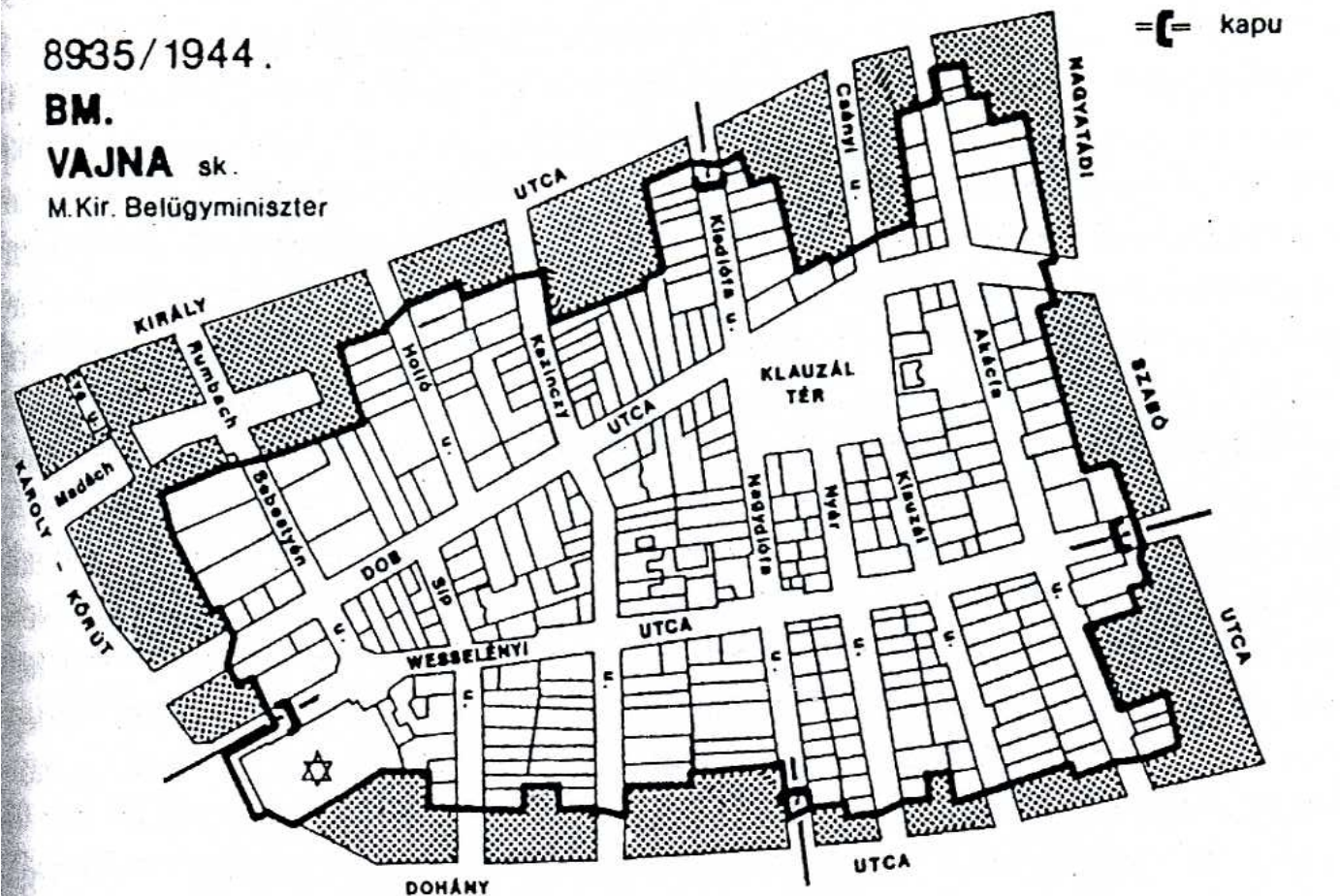
1. Having examined Document *WHC-08/32.COM/7B*,
2. Recalling Decisions **26 COM 23.10/11/12** and **27 COM 8C.2**, adopted at its 26th (Budapest, 2002) and 27th (UNESCO, 2003) sessions respectively,
3. Expresses its utmost concern regarding the ongoing demolition of old buildings of great architectural and urban quality in the buffer zone of the inscribed property, particularly in the “Jewish quarter”;
4. Also expresses its grave concern regarding the reconstruction, in their place, of contemporary buildings of questionable quality that profoundly transform the architectural and urban value of this quarter;
5. Requests the State Party to act, without delay, to:
  - a. re-examine, case by case, the demolition permits already granted with a view to equity with the holders of permits already granted, but giving priority to the conservation of the existing built heritage;
  - b. consider establishing an urban conservation and development plan for the buffer zone, fully respecting the principal architectural and urban values of each quarter, and for which enforcement would be stricter than it is at present in each quarter;
  - c. seek additional funding (for example tax incentives, grants) and in a dynamic manner, direct private building investment to rehabilitation operations and restoration rather than demolition and reconstruction;
6. Also requests the State Party to undertake archaeological work to identify the physical traces of the ancient ghetto and to submit to the World Heritage Centre, by **1 February 2009**, a detailed report on the urban situation in the “Jewish quarter” and on conservation measures in force.

8935/1944.

BM.

VAJNA sk.

M.Kir. Belügyminiszter

Melléklet 2/1.

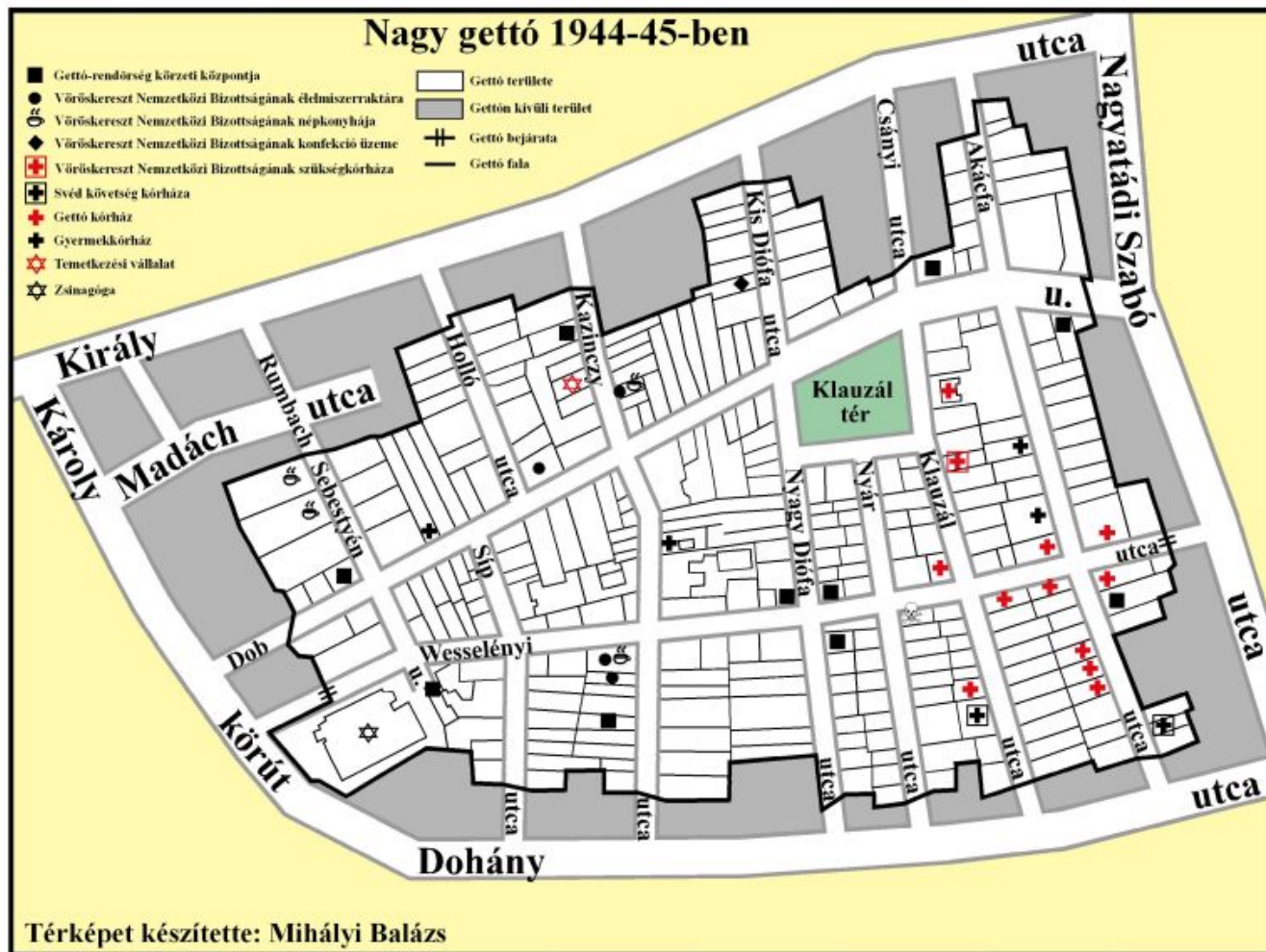
8935/1944.

Vajna Gábor belügyminiszter
1944. november 29-i rendelete a
budapesti gettó felállításáról (ld.
eredeti térkép):

„A m.kir. kormánya a Budapesten
élő sárga csillag viselésére
kötelezett zsidóknak a VII.
kerület Dohány, Nagyatádi,
Király, Csányi és Rumbach
Sebestyén utcák, Madách Imre
tér, Károly király út által határolt
területekre való összeköltöztetést
és zsidók részére kijelölt
területnek gettónak a nem zsidók
által lakott területtől való
elkülönítését elrendeli”.

A budapesti gettó 0,3
négyzetkilométeres területen
feküdt, magas fakerítés vette
körül, melyben minden irányban
kapuk nyíltak.

<http://www.yadvashem.org/>

Melléklet 2/2.

A budapesti gettó részletes térképe.

Készítette: Mihályi Balázs

<http://www.bunkermuzeum.hu/>

Melléklet 2/3.

A gettófal maradványai a Holló utcában (1945-ös felvétel, Bojár Sándor)

*1956-os Intézet Közalapítvány
fotóadatbázisa*

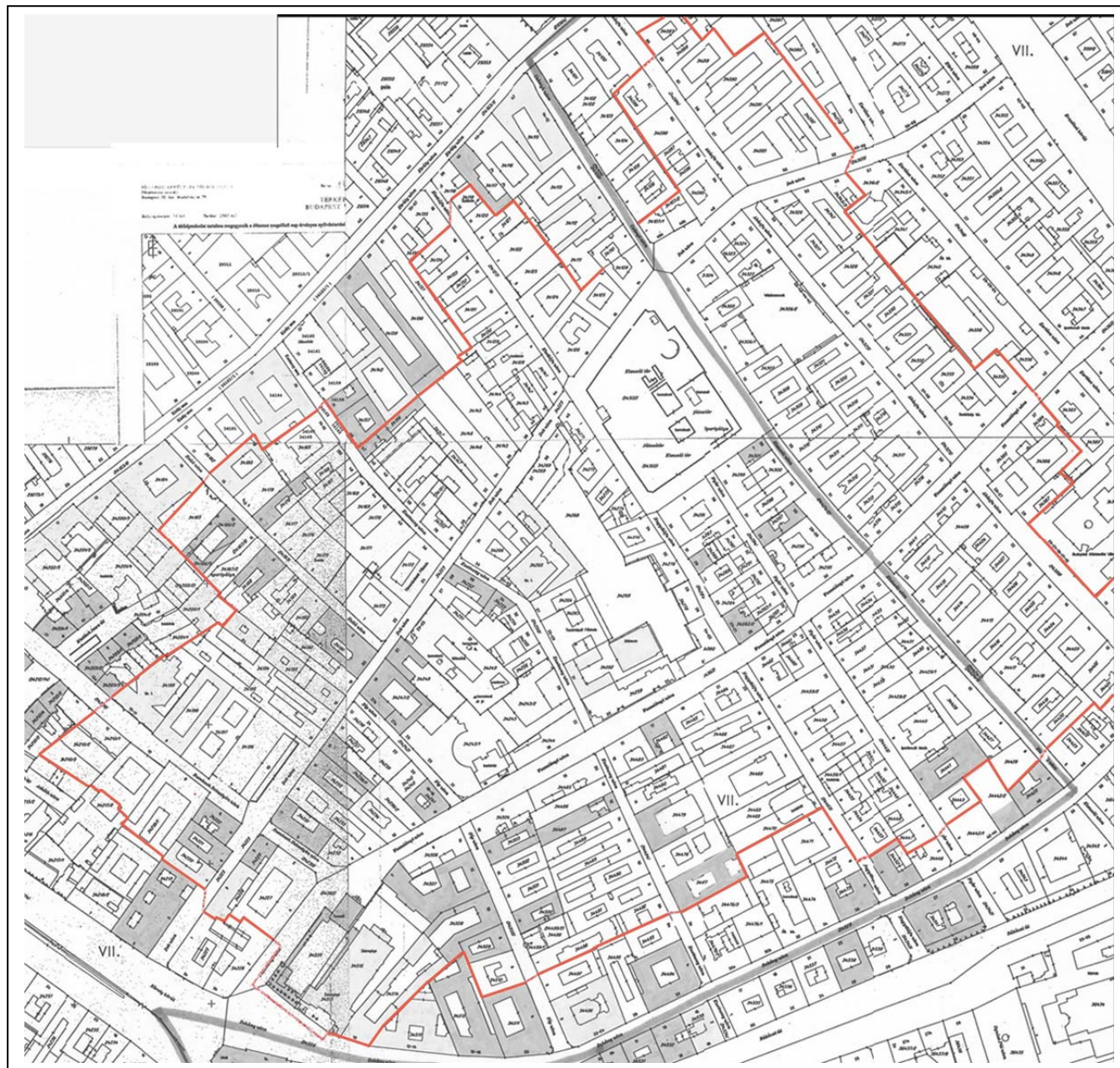
*Magyar Fotográfiai Múzeum
Fotóadatbázisa*

Melléklet 2/4.

A gettó egyik kapuja és fala

<http://www.yadvashem.org/>

Melléklet 2/5.

A budapesti gettó helyszínbejárással azonosított határa.

Készítette: Győr Attila

Melléklet 2/7.

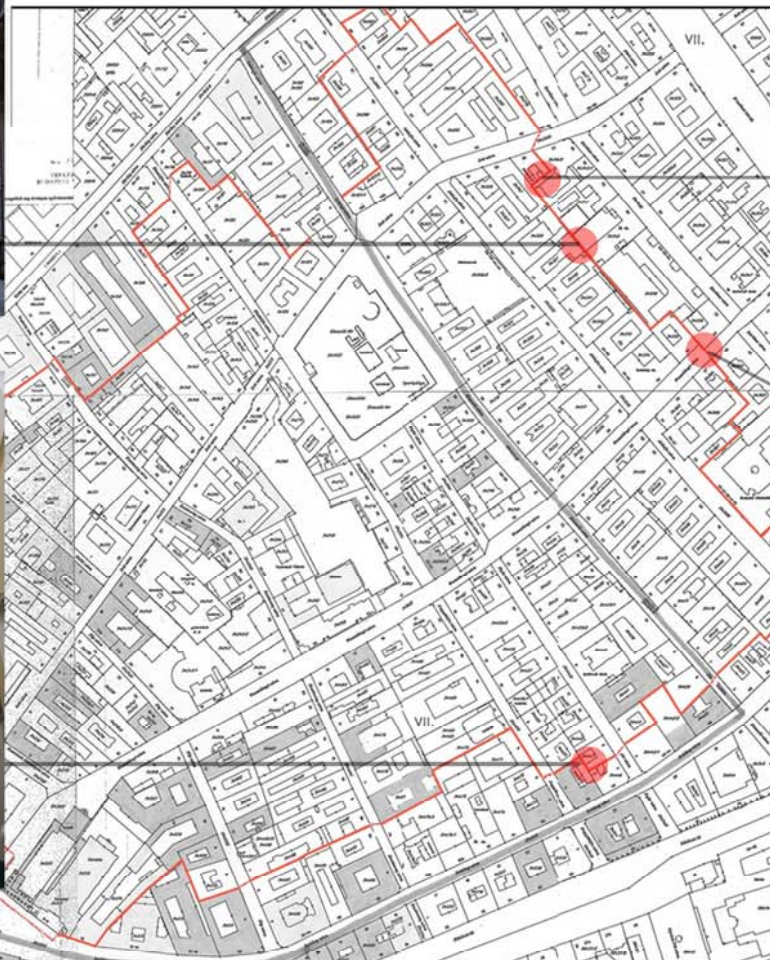
Helyszíni fotók

Akácfa u. 47.

Nagydiófa u. 3.

Dob u. 55.

Wesselényi u. 42.

Irodalomjegyzék:

Frojimovics Kinga, Komorócy Géza, Pusztai Viktória, Stribik Andrea: A zsidó Budapest - Emlékek, szertartások, történelem (Szerkesztette Komoróczy Géza). Városháza, MTA Judaisztika Kutatócsoport, Budapest 1995

Gyáni Gábor: Budapest - túl jón és rosszon – A nagyvárosi múlt, mint tapasztalat. Napvilág kiadó, Budapest 2008

www.bunkermuzeum.hu

www.yadvashem.org

Az 1956-os Intézet Közalapítvány fotóadatbázisa

A Magyar Fotográfiai Múzeum Fotóadatbázisa